

РУТ БЕГАР

ДЕВОН ГОЛЬЦВАРТ

Новий дім тіа Фортуни

ШЛЯХИ КУБІНСЬКИХ ЄВРЕЇВ

Library

ДУХ І ЛІТЕРА

Зробімо пам'ятний ключ

Тіа Фортуна дарує племінниці Естрей ключ від своєї *касїти* – хатинки. Що як ми з вами зробимо особливий пам'ятний ключик для вашого дому – а потім подумаємо, як знайти для нього гарне місце?

Що нам знадобиться:

- Папір
- Ножиці
- Олівці, або маркери, або фломастери
- Кольорова стрічка або вовняна нитка (необов'язково)
- Пробивач (необов'язково)
- Намалюй на аркуші паперу великий ключ і виріж його.

Тепер подумай: *в яке місце, де тобі доводилося бути, тобі хотілося би повернутися знову?* Напиши відповідь на одному боці ключа.

І ще одне запитання: *в якому місці з тих, де ти ще не бував/-ла, ти мрієш побувати?* Напиши відповідь на іншому боці ключа.

Якщо хочеш, прикрась свій ключик талісманами-оченятками – охо або іншими символами щастя й удачі.

Можеш зробити цей ключик закладкою, а можеш повісити на стінку, щоб він нагадував тобі про твої мрії. А ще можна пробити в ньому дірочку, протягнути крізь неї тоненьку стрічку або нитку й носити ключа на шії, як тіа Фортуна й Естрея.

Що таке PJ Library®?

Заснована Фондом Гарольда Грінспуна програма PJ Library («Піжамна бібліотечка») дарує сотням тисяч дітей в усьому світі єврейські дитячі книжки їхніми рідними мовами.

Підпишіться на сайті www.pjlibrary.ua й отримуйте щомісяця в подарунок з доставкою додому захопливі дитячі історії та казки. Створіть власну домашню бібліотеку єврейських дитячих книжок!

Як читати книжку вдома?

На сайті www.pjlibrary.ua ви знайдете рекомендації, як зробити читання цієї книжки захопливим і цікавим, а також поради та ідеї для занять з дітьми.

Як поділитися надією?

Іспанська мова... і водночас єврейська!

Деякі слова в цій книжці – іспанські, як-от *ола* (привіт), *адьйос* (до побачення), *ґрасіас* (дякую). Але є в ній і слова мови ладіно, якою століттями розмовляли сефарди – євреї з Іспанії й Португалії. Коли у XV сторіччі сефардська громада була вимушена покинути Іспанію, люди забрали з собою і свою мову; а згодом ладіно увібрала в себе елементи багатьох мов, зокрема івриту, турецької, арабської, французької, італійської та грецької. Промовистий приклад – благословення, яке промовляє тіа Фортуна: «Мазаль буено!». Ця фраза складається з івритського слова *мазаль* (щастя, удача) та іспанського *буено* (добрий); а ще тіа Фортуна каже *машалла* – це арабський вираз, який буквально означає «коли воля Божа». Як бачимо, мова може стати таким самим теплим і гостинним домом, як і рожева *касїта* тіа Фортуни!

Рут Бегар – відома письменниця, авторка багатьох «дорослих» книжок – художніх і нонфікшн, лауреатка численних нагород, зокрема Стипендії Макартура, яку називають «грантом для геніїв». За першу свою дитячу книжку, «Щаслива бідна дівчинка», вона отримала премію Пури Бельпре. Рут народилася в Гавані, столиці Куби, росла в Нью-Йорку, деякий час жила й працювала в Іспанії та Мексиці.

Девон Гольцварт – ілюстраторка й авторка, чії книжки для дітей сповнені тепла й чарівності. Вона виросла в Панамі, де її садком були джунглі, а хатніми улюбленцями – папуги та ігуани. Дитячі спогади й велика колекція вінтажних дитячих книжок – ось що надихає її на творчість. Девон отримала ступень бакалавра мистецтв у Школі дизайну штату Род-Айленд, де особливо цікавилася шовкографією та живописом. Потім мешкала в Каліфорнії, робила мурали у Кремнієвій долині й працювала у дитячому часописі. Народивши двійко дітей та переїхавши до Німеччини, Девон з'ясувала, що здатна не лише ілюструвати книжки, а й розповідати власні історії. Девон живе в Аахені з чоловіком, дітьми й улюбленим стареньким псом.

Моїй онуці Мілі. З великою любов'ю передаю тобі цю історію.
На пам'ять про мою абуелу (бабусю), яка робила буреки, начинені надією.
І сефардам усього світу – мазалозо ке сеа нуестро авенір,
нехай буде щасливим наш шлях.

– Р. Б.

Джареду, Міранді та Гріффіну – з незмінною вдячністю за любов і підтримку.
І моїй абуелі Чайто, яку я весь час згадувала, малюючи цю історію.

– Д. Г.

Рут Бегар. **Новий дім тіа Фортуни. Шляхи кубинських євреїв/**
Пер. з англійської Євгенії Канищевої. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2023. — 32 с., з іл.

Переклала з англійської: *Євгенія Канищева*
Редакторка: *Юлія Шекет*
Макет української книжки: *Світлана Невдащенко*

Originally published by Alfred A. Knopf, an imprint of Random House Children's Books,
a division of Penguin Random House LLC, New York.

This edition published by arrangement with Random House Children's Books,
a division of Penguin Random House LLC

All rights reserved. No part of this edition may be reproduced, stored in a retrieval system,
or transmitted in any form or by any means — electronic, mechanical, photocopying,
recording, or otherwise — without the prior written permission of the publisher.
All copyrights, logos, and trademarks are the property of their respective owners.

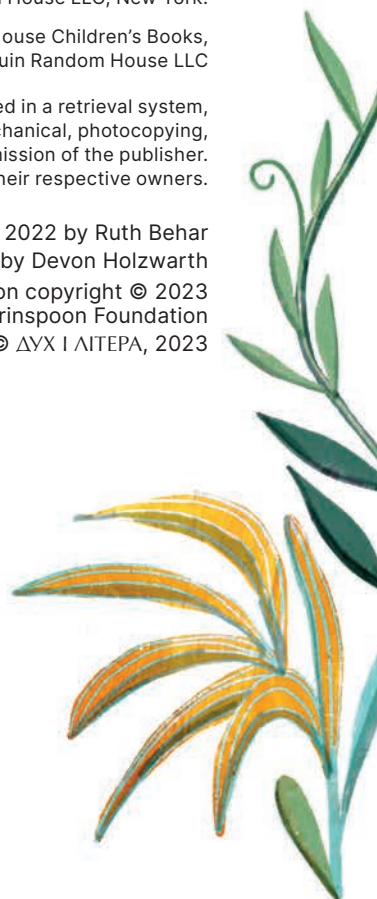
Text copyright © 2022 by Ruth Behar
Jacket art and interior illustrations copyright © 2022 by Devon Holzwarth
Ukrainian translation copyright © 2023
Harold Grinspoon Foundation
© ДУХ І ЛІТЕРА, 2023

Всі права захищені. Жодна частина цього видання не може бути відтворена,
збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі чи будь-яким
способом — електронним, механічним, фотокопіюванням, записом чи іншим
способом — без попереднього письмового дозволу видавця.
Усі авторські права, логотипи та торгові марки є власністю відповідних власників.

Авторське право на текст © Рут Бегар, 2022
Авторські права на ілюстрації © Девон Гольцварт, 2022
© ДУХ І ЛІТЕРА, 2023

Наклад 3500 прим.

Printed in Latvia

Новий гім нія Фортуни

Написала

РУТ БЕГАР

Проілюструвала

ДЕВОН ГОЛЬЦВАРТ

Люблю провідувати мою тіа Фортуну в її рожевій касіті на Морській вулиці. (Тіа – це «тітонька», а касіта – «хатинка».)

Коли моя тіа була маленькою дівчинкою, вона жила на тому березі моря – у місті Гавана.

Махала з даху кораблям, коли вони заходили в гавань.

Але одного дня тіа мусила поїхати. Із собою вона взяла лише валізку зі старими фото, мезузу, що висіла над дверима, і ключ від дому – дому, якого в неї більше не було.

Вона була розгублена й засмучена та пролила чимало сліз, поки знайшла цю касіту на Морській вулиці.

Де й прожила багато-багато років.

Але сьогодні – її останній день на Морській.
– Чому ти маєш поїхати, тіа?
– Бо сьогодні прийдуть бульдозери й зрівняють
Морську вулицю з землею. Тут побудують розкішний
готель.

– А що ж буде з твоєю маленькою рожевою касітою?

– Вона стане спогадом.

Тіа торкнулася ключа, що висів у неї на шиї, наче
кулон, і повторила:

– Мій дім стане спогадом. Як і той, що залишився
в Гавані.

– Але я хочу приходити до тебе на Морську! І сьогодні, й наступної п'ятниці, і завжди-завжди!

– Естрее, час прощатися і бажати *мазаль* буено.

Тіа обіймає мене, а її браслети з талісманами-оченятками дзеленчать і мерехтять.

– Ходімо, Естрее, вамос а салудар ла пляя –
пляж хоче з тобою привітатися.

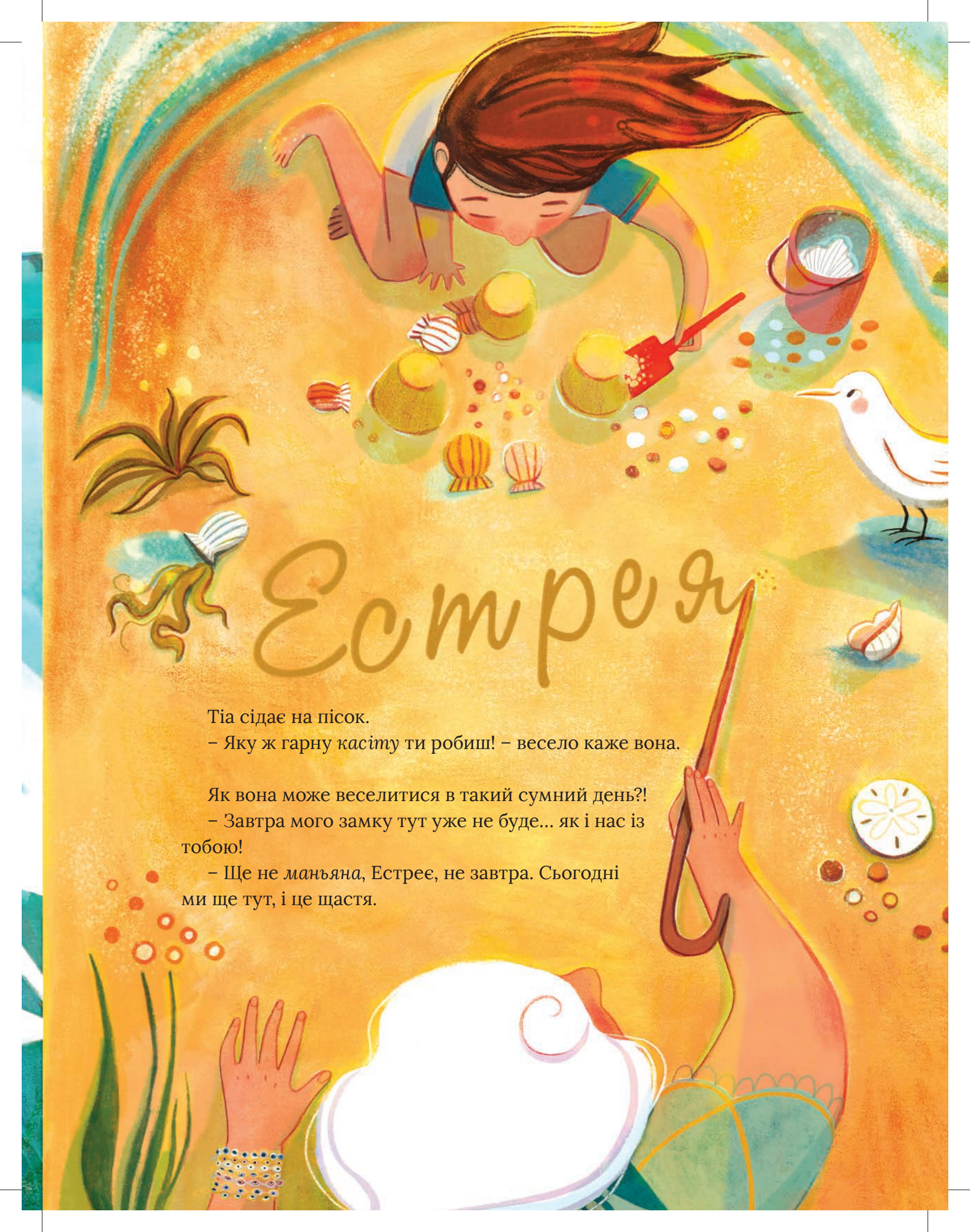
Ми скидаємо сандалі та вдихаємо солоне
повітря.

– Поглянь лише, яке блакитне
небо! Сонце дарує своє світло всім,
безкоштовно.

ель соль, ель соль, ель соль

– А море ночами
реве, а нині ласкаво
лоскоче наші п'яти.

ель мар, ель мар, ель мар

Естрей

Тіа сідає на пісок.

– Яку ж гарну касіту ти робиш! – весело каже вона.

Як вона може веселитися в такий сумний день?!

– Завтра мого замку тут уже не буде... як і нас із тобою!

– Ще не *маньяна*, Естрее, не завтра. Сьогодні ми ще тут, і це щастя.

Ми повертаємося на Морську, і тіа пригощає мене гарячими
буреками.

– Чому твої буреки завжди такі смачнющі, тіа?

– Гаразд, відкрию тобі секрет. Я начинюю
їх картоплею, сиром і... надією.

Есперанца.

– Як так – буреки з надією?
Хіба таке буває?

– Ще й як. Бо такі буреки
їли ще дідусі дідусів твоїх
дідусів. І, звісно, бабусі
бабусь твоїх бабусь. Вони
принесли їх із Іспанії в
Туреччину, а звідти на
Кубу. Тепер ми їмо їх тут,
у Маямі.

Тіа всміхається.

– Ми – з народу, який знаходив надію всюди, хай би де він опинився.

– Есперанца, есперанца, есперанца... – повторюю я вголос.

І допомагаю тіа спакувати решту буреків у коробку.

есперанца,
есперанца,
есперанца

– Це й усе, що ти береш із собою? – дивуюся я.

The illustration depicts a young girl with long brown hair, wearing a blue t-shirt and green shorts, kneeling on a pink floor. She is looking up at a large, open brown suitcase filled with various items, including a blue tank top, a red cardigan, and a yellow bag. Surrounding her are numerous sentimental objects: a framed photo of two women, a yellow bird holding a small card, a pocket watch, a large blue evil eye, a string of beads with a key, a small fish-shaped ornament, a red book with a floral design, a blue book with a white cover, a yellow book with a white cover, a small round cake, and a framed photo of a couple. The background is a yellow wall with green wavy lines and orange circles.

– А мені не треба багато, – відповідає
тітонька. – У мене при собі стільки спогадів –
тут, в оцій валізці, – і вона стукає себе
пальцем по чолю.

А ось і мама приїхала. Вона дуже квапиться.
– Зачекай-но! – каже їй тіа. – Мені потрібна моя мезуза. Бо вона на щастя!
Однак мезуза так зашкарубла від морської солі, що її не зняти з одвірка.
– Мезузо-мезузо, ходімо зі мною, будь ласочка, – просить тіа, і мезуза
нарешті зіскакує їй до рук.

Тіа замикає двері й опускає
величезний золотавий ключ у кишеню.

– До побачення, міс пальмерас,
до побачення – шепоче вона.

І пальми шурхотять у відповідь:

адьйос, адьйос, адьйос

Море залишається позаду, а ми котимо
в автівці до метеликів і баньянових дерев.

Ми наближаємося до брами, і я
відчуваю, як тремтить тітоньчина рука.

– Тіа, де це ми?

– Це Ла Каса де лос Вехітос, – каже тіа.

Вона притуляється до величного баньяна й проводить обома руками по вузлуватому стовбуру.

– Привіт, – каже вона дереву, – рада тебе бачити. Ти ж тут уже давно живеш, так?

Баньян ствердно киває головою і каже:

ола, ола, ола

THANKS!
[сенкс]

OBRIGADO!
[убріґаду]

ARIGATO!
[аріґато]

SHUKRAAN!
[шукран]

Ми заходимо всередину, і тіа каже мені пошепки:
– Усіх, кого зустрінемо, пригощаємо буреками!
Так ми й робимо – і всі нам дякують.
– На здоров'я! – відповідає тіа й відразу починає з усіма знайомитися й товаришувати.

A DANK! [а данк]

iGRACIAS!
[ґрасіас]

MERCI!
[мерсі]

TODAH!
[тоґа]

Пані, чия кімната поруч із тітоньчиною, говорить іспанською.

– Я колись жила в Гавані, біля порту, і махала кораблям, – каже вона.

– І я! – вигукує моя тіа. – Я теж! Як я рада, що ми з вами сусідки!

І вони сміються разом, як давні подружки.

Мама заносить тітоньчину валізу.

Я допомагаю прибити до нового одвірка просолену мезузу.

Розкладаю тітоньчині подушки на новому ліжку.

– А ось зручне місце для твоїх фотоальбомів, тіа, – кажу я.

– Ґрасіас, дитинко. Тут уже стає так затишно! – відповідає тіа Фортуна.

Вона обіймає мене, і браслети з оченятками знову дзеленчать і мерехтять.

– Тіа Фортуну, коли я приїду до тебе в гості, ми
сядемо у садочку й дивитимемося, як танцюють
метелики.

– Машалла, коли воля Божа, – каже тіа. – А поки що
ось тобі подаруночок, Естрее.

Вона кладе мені на долоню щось холодне і притискає
це моїми пальцями.

ЦЕ КЛЮЧ! КЛЮЧ ВІД КАСИТИ НА МОРСЬКІЙ ВУЛИЦІ!

– Тіа, я буду завжди носити його з собою!
Ось, поглянь-но!

Я вішаю великий блискучий ключ на шию,
і тієї ж миті...

Я чую, як сміється море, й вдихаю солоне
повітря.

Я бачу дідусів і бабусь з давних часів – вони
несуть клуночки з буреками із Іспанії
в Туреччину, а тоді на Кубу, а тоді в Маямі.

Ми виходимо до брами й дивимося, як ніч
розгортає на небі свою чорну ковдру.

– Бачиш, тіа? Перша зірка осяює весь світ
і розсіює пітьму.

*Естрєя,
естрєя, естрєя*

– каже вона.

Тіа ще раз обіймає
мене на прощання.
Я йду стежкою та
шепочу в зоряне небо:
– Мазаль буєно!

Від авторки

У цій книжці про тіа Фортуну я намагалася змалювати життя євреїв-сефардів з Куби. Слово «сефард» походить від «Сфарад» – так мовою іврит називається Іспанія. Сефарди – потомки євреїв, які століттями жили в Іспанії, але в 1492 році були змушені покинути її, зазнавши гонінь через свою релігію. Багато з них сіли на кораблі і знайшли собі новий дім у краях, які тепер звуться Туреччиною. За останні сто років більшість сефардів перебралися до США, Південної Америки та Ізраїлю. А деякі оселилися на Кубі, закохавшись у цей тропічний острів. Але після революції 1959 року вони втратили засоби до життя, тож переїхали до міста Маямі в штаті Флорида й почали життя спочатку.

Євреї-сефарди ніколи не забувають своє іспанське коріння. Деякі старші люди досі розмовляють стародавньою мовою, якою говорили євреї в Іспанії багато століть тому. Ця іспансько-єврейська мова, що пережила чимало переїздів, зветься *ладіно*. Вона дуже мелодійна й милозвучна.

Серед сефардів поширена віра у вроки. Вони бояться, що хтось їх зурочить, якщо справи в них підуть надто добре. Отже щоб захистити себе, сефарди носять талісмани – згадаємо яскраві браслети тіа Фортуні, на яких намальовані маленькі оченята. А ще сефарди люблять *буреки* – пиріжки зі смачною начинкою, наприклад із картопляним пюре або сиром. Це страва народу, який протягом своєї історії раз у раз кочував від берега до берега. Легенда каже, що сефарди всюди носили з собою ключі від втрачених домівок, і це давало їм надію на повернення.

Я дитина двох єврейських цивілізацій: з материнського боку – ашкеназької, що ввібрала в себе потужні їдишські традиції, а з боку батька – сефардської. В дитинстві я була ближче до родини матері, тож сефардські традиції здавалися мені більш таємничими й магічними. Як і Естрєя в цій книжці, я намагалася поєднати фрагменти сефардської спадщини й була зачарована стійкістю цієї культури, яка передавалася мені від старших.

Хоча тіа Фортуна та Естрєя – вигадані персонажі, мені пощастило мати справжню чудову тітоньку-сефардку, яка живе в Маямі-Біч і завжди пригощає мене *буреками*, коли я її відвідную. І вуличка Морська теж справжня. Колись я мріяла на ній жити і страшенно засмутилася, почувши про плани знести на ній усі будиночки й побудувати розкішний готель. Я згадувала про це одного дня, коли їхала до тітоньки. Я хвилювалася, що наші сефардські традиції можуть бути втрачені. Мені хотілося знову бути дитиною, такою як Естрєя, і не мати жодних сумнівів, що моя історія збережеться й буде жити далі.

У наші часи докладається багато зусиль, щоб відродити сефардську музику, кулінарію, літературу – і мову ладіно теж. Але найголовніше те, що ми маємо розповідати свої історії та передавати їх далі. Ці історії, звісно ж, потрібні сефардам, аби краще розуміти, хто ми такі, але вони також потрібні всім, хто цінує прекрасне розмаїття, яке є душею людяності.

Словничок

Слова й вирази на цій сторінці – іспанські, якщо не зазначено інше

а данк – *a dank* – дякую (їдиш)
адьйос – *adios* – до побачення
арігато – *arigato* – дякую (японська)
бурек – *boreka, bureka* – бурек, пиріжок з начинкою
вамос а салудар ла пля – *vamos a saludar la playa* – ходімо привітаємося з пляжем
ґрасіас – *gracias* – дякую
ель мар – *el mar* – море
ель соль – *el sol* – сонце
есперанца – *Esperanza* – надія
Естрея – *Estrella* – поширене сефардське ім'я, в перекладі з іспанської означає «зірка»
касита – *casita* – хатинка
Ла Каса де лос Вехітос – *la Casa de los Viejitos* – притулок для літніх людей
маньяна – *mañana* – завтра
машалла – *mashallah* – коли воля Божа (арабська), вираз, який часто вживають євреї-сефарди
мазаль буено – *mazal bueno* – усього доброго! удачі! (іврит і іспанська), сефардське благословення
мерсі – *merci* – дякую (французська)
мезуза – *mezuzah* – маленький футляр, у якому лежить пергаментний сувій із текстом молитви Шма; зазвичай мезузу прикріплюють до правого одвірку єврейського дому заради захисту мешканців (іврит)
міс пальмерас – *mis palmeras* – мої пальми
ола – *hola* – привіт
тода – *todah* – дякую (іврит)
убріґаду – *obrigado* – дякую (португальська)
шукран – *shukraan* – дякую (арабська)

Написи на малюнках:

С. 8 – *que dios le bendiga* – нехай вас Бог благословить

С. 15 – *amor eterno* – вічна любов

Duerme amor mio – спи, моя любове

Подяка

Алісса Ейснер Генкін, Ненсі Полсен, Енн Перлман, Річард Бланко, Марджорі Агосен, Марґаріта Енґл, Карен Ґрінберг, а також моя великодушна вчителька Сандра Сіснерос, яка допомогла мені зробити так, щоб ця книжка заспівала, – вам уся моя вдячність і любов! Дякую й вам, моя родинно! Це мої каріньос (кохані): чоловік Девід, син Ґабріель, невістка Саша, онука Міла, тітонька Фенні, мама й тато.

ЗБЕРЕЖІТЬ КЛЮЧА!

Тіа Фортуна народилася на острові Куба. Перебравшись до США, до міста Маямі у штаті Флорида, вона взяла з собою кілька дорогих серцю речей, що нагадували їй про рідний дім. Наприклад, мезузу – маленький гарний футляр, у який кладуть пергамент із текстом молитви, а тоді прикріплюють до одвірку. А ще вона носить на шиї ключ «від дому, який назавжди втрачено». Багато сефардських родин, примушених покинути Іспанію, брали з собою *яве* (так на ладіно буде «ключ»), сподіваючись колись повернутися додому. Такі ключі зберігали у спеціальному ящику, який зветься *кашон*, і передавали з покоління в покоління. Навіть смачні *буреки* тіа Фортуні – теж елемент сефардської історії, який можна взяти з собою в подорож... хоча, певно, їх швидко з'їдять, а не покладуть в шухлядку!

ВІРИТИ В УДАЧУ Й СПОДІВАТИСЯ НА КРАЩЕ

У сефардській культурі багато прикмет, пов'язаних із удачею. На руці в тіа Фортуні «дзеленчать і мерехтять» браслети-талісмани із оченятками. Охо (око), що висить у неї на стіні, – стародавній символ удачі та захисту в багатьох культурах. Але тіа Фортуна вірить не лише в магічну силу *охо*, а й у силу *есперанца* (надії). Вона каже Естрей: «Ми – з народу, який знаходив надію всюди, хай би де він опинився». Надія – це те, що живе в тобі, проте нею можна й поділитися – як *буреком* із сиром. Тіа Фортуна й Естрей знають: хай би в якій частині світу опинилася їхня родина, в неї завжди залишаться єврейські традиції, мова ладіно та *есперанца*. Зрештою, хоч би де ми були, *естреяс* (зірки) завжди освітлюють темряву.

ОБГОВОРІМО З ДІТЬМИ

ЩО тіа Фортуна кладе у свою валізу, коли залишає Кубу? А коли залишає Морську вулицю? Якщо ти переїжджатимеш, що візьмеш із собою?

ЯК тіа Фортуна робить свій новий дім затишним? Як ти вважаєш, чи сподобається їй там жити? А чому?

ЧОМУ тіа Фортуна передає Естрей ключ від своєї касіти на Морській вулиці? Що, на твою думку, означає цей ключ для Естрей?

ЧИ є у тебе вдома улюблений талісман чи щось особливе, що дає тобі надію? Що це?

